

Boekbespreking

Boekbespreking van Ritzen, Jo (2010). *A Chance for European Universities*. Or: *Avoiding the Looming University Crisis in Europe*. Amsterdam University Press, 224 pagina's. € 29,00, ISBN 978-90-8964-229-5.

Sijbolt Noorda (1945) is voorzitter van de Vereniging van Universiteiten (VSNU) en bestuurslid van de European Association of Universities (EUA)

Een oude boom zonder gezonde wortels overleeft een stevige storm niet. De boom zijn de Europese universiteiten, de zwakke wortels het gevolg van verwaarlozing en de storm is de aanwakkerende wereldwijde concurrentie om talent en kennis, in tijden van demografische krimp. Dit is het schrikbeeld dat Jo Ritzen oproept in zijn recente boek *A Chance for European Universities*. Het is geen voorspelling maar een didactisch schrikbeeld, bedoeld om op te jatten en te voorkomen dat Europa haar kans op toekomstige welvaart en welzijn laat lopen.

Wat is er aan de hand? Europa is meer nog dan de rest van de wereld aangewezen op kennis van niveau, en grote innovatiekracht. In 2000 was dat inzicht een belangrijk element van de Lissabon agenda. Maar tien jaar later blijkt er niets van te zijn terechtgekomen. Universiteiten – Ritzen gebruikt deze verzamelterm voor het hele hoger onderwijs – laten het erbij zitten. Dat blijkt uit hun posities op de Chinese en de Britse wereldranglijsten: wel goed vertegenwoordigd in de top 200, maar niet of nauwelijks in de echte top. En dan nog zijn het vooral Engeland en een aantal kleine landen (waaronder Nederland) die de kar trekken. Duitsland, Frankrijk, Oost- en Zuid-Europa presteren matig tot slecht. Deze rankings geven niet alleen aan dat Europese universiteiten door de bank genomen slechter presteren dan hun Amerikaanse en Japanse collega's. Ze weerspiegelen ook een navenant lagere attractiewaarde voor studenten en staf op zoek naar de beste werkomgeving. Daardoor wordt de Europese achterstand op de internationale concurrentie vergroot. Want juist een krimpend Europa heeft sterk behoefte aan talent van elders.

Aan de hand van een breed uitwaaierende reeks data toont Ritzen aan wat eraan schort in Europa. De budgettering van het hoger onderwijs is vastgelopen. De hogere kosten, als gevolg van de sterk gegroeide studentenaantallen, kunnen noch willen politiek en burgers opbrengen. En de alternatieven (beperking van de toegang tot het hoger onderwijs en/of forse private bijdragen) wenst men evenmin. De gevolgen zijn slechtere condities, lagere kwaliteit en matige ambities. De weinige uitzonderingen (Scandinavië, het VK) bevestigen de regel. Maar het is niet alleen een kwestie van geld. Universiteiten zijn of worden gezien als verlengstukken van de overheidsbureaucratie. Daardoor zijn ze sterk gebonden aan nationale grenzen en ambtelijke culturen, vooral gericht op gelijkheid van behandeling en constant onderworpen aan publieke controle.

Uit dit negatief van gebreken en beperkingen leidt Ritzen af wat er positief zou moeten veranderen: wel flinke private bijdragen vragen (zonder de publieke bijdragen te korten of de toegankelijkheid te schaden), zelfstandig en ambitieus opereren met verscheidenheid in plaats van gelijkheid als oogmerk, en consequent op Europese schaal denken en handelen. Zo pleit hij voor veel meer mobiliteit van studenten en afgestudeerden, voor Europese financiering van studenten die buiten hun land van herkomst studeren, voor een consequent Europese implementatie van 'Bologna' (in plaats van een lappendeken van nationale arrangementen) en een Europese aanpak van accreditering en kwaliteitsbewaking.

Ritzens betoogtrant is generaliserend. Zijn argumenten berusten op een mix van *informed opinion* en vergelijkende internationale data. Specifieke casussen met een afwijkend profiel krijgen weinig aandacht. Het gaat hem steeds, in hoog tempo en gepassioneerd, om de grote lijn van het betoog. De Europese universiteiten moeten beter en ze kunnen beter presteren. Het wordt vooral tijd daarmee ernst te maken. Het boek loopt dan ook uit op het voorstel een platform op te richten dat veranderinggezinden bijeenbrengt en bemoedigt, bij politiek en universiteit gemiste kansen en tekortkomingen aanwijst en bestrijdt, en een sterke mate van Europese convergentie bevordert. Overheden moeten zich beperken tot het beschermen van de belangen van de studenten (*consumer protection*) en het bekostigen van een flink deel van het hoger onderwijs (via vouchers en adequate studiefinanciering). Universiteiten moeten zich als privaatrechtelijke organisaties vrij kunnen inrichten. Alles met hetzelfde oogmerk: het moet anders, Europa verdient beter.

Wie het boek in een ruk uitleest, zal het wellicht duizelen. Wie het (zoals ik) in discussies en seminars heeft leren kennen en gebruiken, waardeert de rijkdom en veelzijdigheid van het geboden materiaal en de aangesneden thema's. Met de belangrijkste stelling (het Europese hoger onderwijs moet gevarieerder en aantrekkelijker worden, in een politieke en maatschappelijke context die innovatie stimuleert en goede prestaties mogelijk maakt) zullen weinigen het oneens zijn. Het boek laat zijn lezers in de steek, wanneer ze zich afvragen waarop het optimisme van de auteur is gebaseerd, dat er een wending ten goede komt, dat het treurige lot van de Lissabon agenda geen vervolg krijgt. Hij zou desgevraagd waarschijnlijk zeggen dat hij geen andere keus heeft en dat Europa geen keus heeft. Dat is een goed antwoord, maar niet voldoende. Van een auteur die universiteitspresident, minister, *vice-president* bij de Wereldbank, hoogleraar en onderzoeker is (geweest), wil de lezer meer dan nut en noodzaak leren inzien. Anders gezegd, ik mis een hoofdstuk met een kaart van het werkelijk bestaande Europa waarop de weg naar succes wordt uitgestippeld, en dat zonder de ravijnen, de onwelwillende medereizigers en de storm te vergeten.